

34

על 'שחרות' ליונתן סואן

השקת ספר 16.01.19 לולו בר, יפו

ינואר 2019

יש שיילוק, הריבית דריבית. מקצועה למקצת! בכלכלת
הבלתי ניתן לשיעור - האהבה - הוא מי שמתקמצן עד הסוף.
זהו מופת ליטרת הבשר. "שחרות" מעמיד שורה שלמה של
זקנים, בסדר גדולת הרוח הזו, של שיילוק. ככה אני מציעה
להתחיל עם עניינו של הספר הזה בדברים גופא, ובדברים
שהם משל הגוף. שקספיר ליגלג על הלוגיקה הקימעונאית
של האיטלקים העליזים המקיפים את היהודי האחד ויחיד
שלו. יונתן אומנם אף הוא מחולל בפעמה השיקפירית
המאוד-מאוד מסוימת הזו, עם הדברים גופא, ובניגוד בולט,

משונן, לפרשנות קימעונאית. השיא של זה הוא אולי בקריאה המזהירה שלו את הממד
הספרתי בברית בין אלוהים לאברם "ארכה זרעך כחול אשר על שפת הים". וזה רק על קצה
הלשון לעניין ה"יהודיות" או הדבקות המונותאיסטית הצרופה של 'שחרות'.

במודל האמוני של הדבקות משרטט יונתן את הקו המקשר בין ה'לא עוד' ל'עוד לא'
כתהליך עולמי מרובה: תבוני או חצי תבוני, ובכל מקרה תהליך שיש לו מדרג מסוים, פותח
בהכרתי, בתודעה, וגולש אל מחוצה לה, החוצה. תחילה זו הבחירה מדעת של הסבתא
התרבותית. בהמשך, זו הספונטניות, האינטואיציה אודות הגובה בכפירתה-היותר-מאמינה
של השונמית ה'פרימיטיבית'. ובשיאו של הספר, זהו הליך של הטבע עצמו כאשר יונתן
מעלה את תמונות השיטיון והזקנה (של טרצ'יף, עדנה וגם שלי) עם תמונות הנשירה
והשלכת. בכולן מוגדל רוח הפרי מן הפרי, כמו הרקדן הזקן המגוייד והמקורקע שנשר מן
הריקוד אל תוך בשלות של מחול קליל ורחפני מכל ריקוד שרקד.

תמונת הנשירה כ"מותה של התכלית אל השהות של הדרך" מסכמת שוב במעגל האחרון
של הספר את ה'לא לנגן' של הסבתא - את טיהור הנשירה מכל תכלית וסיבתיות, מכל
פונקציה, לטובת הבנתה כהזדמנות כלל לא מובנת מאליה כצורה מפתיעה של התודעות,
ממשית לגמרי, אל הרוח כאל כובד: כאל דבר, גוף, בעל כובד.
שיילוק רוצה את ליטרת הבשר שלו מעל יד הלב של אנטוניו...

אם כן, תהליך עולמי מרובה ביחס לשיעורו של גובה שאין לו שיעור: ההבנה, אחריה
מגביהה האינטואיציה ובסוף מה הטבע בעצמו יודע/מספר/עושה. אפשר לומר שזהו ציר
שפינוזיסטי. גם אצלו הכרת מהותם של דברים כרוכה באינטואיציה, אינטלקטואלית, אבל
שגדולה על התבוני. יונתן מעצים את עניין המשקל - את הגופניות של הגדול על התבוני.
הוא גם מסדר את הכיוונים מחדש ונטורליסטית: אם זה שוקל? אז זה תמיד כלפי מטה,
לארץ. (ולכן זה ספר שכל כך חב את גילוי התשוקה לזיקנה).

בסוגים של פילוסופיה דתית עושה בארט (E.A. Burt) פאראפראזה על האתיקה של שפינוזה ואומר: "זה היה נשגב מצידו של מיכאלאנג'לו לעשות קתדרלה מבנאדם". "It was sublime of Michaelangelo to make a cathedral out of man" (עמ' 180) וגם את זה אני מביאה כאן לעניינינו של הדבר גופא.

בספר שעוסק בגובה, במוחלט, בהצדקה העשויה מן העולם אך היא איננה מן העולם הזה, בדבקות, במשמעת אמונית, במצוינות, מחוננות, ובמושג המידה האחרונה, העליונה, הפרפקטית, של מעשה האמונה, אין כל ניסיון, גם לא רצון, להגיע אל 'כולם'. זהו ספר אשר מראש אינו מעוניין ב'כולם'. מותר בעניין זה. נוטש. בין הסבתא המתקדשת לחיים באי-נגינה לבין עיקשותה הרליגיוזית של השונמית הבלויה, (עוד "עקרת הבית ששרדה את הנבואה") יש בספר פנים שונות לנטישה הזו, קנאותה תדיר פנימית. הילד יונתן מתמלא סקרנות יוקדת לסוד הפנימי הזה של הסבתא. מה יש שמה שהיא כל כך מקנאה לו? הקנאות הולכת וגואה בספר עד להבנת בגידה כשיא של נאמנות. ביסודה הרגש הדתי, אומנם השפינוזיסטי ואולי עוד יותר מכך הקירקגורי - חשתי ברוחו השורה על הספר הזה - הרגש האינטימי - האינטימיות גופא אומר יונתן, המכיר ויודע כי החשיבה על אלוהים - תצורת הגובה או המשגתו - נעשית רק בהכרתם של יחידים.

'שחרות' הוא אם כן ספר אינטימי, ספר של האינטימיות, לפעמים קריפטי, ועם זאת, פתוח ותנועתו זורמת בעולם של 'כולם', זה המוכר לכולם, כאן בסביבה המיידית, בחירות גמורה, מבלי להתנצל. עם כל עושרו ותלמודו השופע זהו ספר פשוט מאוד שנסב ומאזין לרגשות פשוטים - לעקרת הבית - דרכה מתגלם בשחרות הגילוי הנרגש של הדלות והצמצום - עיצמיות התשוקה, אני אומרת, (מלשון עצם). השחרות עומדת כאן לכתיבת זכרון ילדות אבל גם כציון ערך אותה נרגשות של ראשוניות הגילוי - משהו שקרה לך באמת. משהו שהוא ניסיוןך שלך. וגם, וחשוב מכל: משהו שאין לו ערך, אין לו משקל, אלא אם כן הוא ניסיוןך שלך.

לכאן איפוא מתרכזת שאלת הצמצום והדלות.

הפליאה שלי מן הספר מרוכזת בעושר המבני-לשוני העצום שלו ובתמונת הדלות שלו. בקיום האחד והאחדותי הזה שיונתן מוסר מתוכו את מה שהוא מכנה "הדבריות החילונית של משמעת אמונית". הדבריות החילונית הזו שרתה גם על הספר הקודם; "מכלול העובדות ולא הדברים". כך נוסח בשם הספר אז אותו הכרח חילוני של המשמעת האמונית שכאן יונתן חוזר אליה ממש בכל דף והיא סיכוי הקדושה רק במקום החף מכל קידוש. מושג הדלות של הספר הזה יקר לי במיוחד משום שאין הוא ארוג מהיצע אסתטי כלשהו, יתר על כן וחשוב מכך - הוא במובהק פונה לו הצידה מהיצע כזה. פונה - אני אומרת - לא מתנגד. כי לא בזה העניין. ומושג הדלות כאן יקר לי משום שבדומה לפנייה הצידה מן

האסתטי הוא גם מתבדל היטב מעוני. כי גם לא ב'פוכרה' העניין. יקר לי משום שהוא אינו כרוך ב'רטינלי', ב'תוכני' (או 'ספרותי') גם זה מבואר בספר פעם אחר פעם, ומשום שהדלות של יונתן מבחנת עצמה מכל המתמסר לייחוס, הנמקה, המרה, תרגום, השוואה, פרשנות, ובמיוחד זו הגרגרנית שהפריצות הלמדנית היא תכונתה. ("הבורדל התלמודי", אומר יונתן בבוז גלוי). הדלות של יונתן היא אידיאל מטאפיזי שמיוסד על הפאראדוקס ממנו עשוי הספר: עקרונה השופע של הנשירה; הויתור על יצירה כחיובה העליון של היצירתיות: כשהמקום כולו מפונה לצורך שאינו יחסי. הדלות הזו היא מה שתדיר מועמד כאן מחוץ לכל עניין כמותי, מחוץ למידה ולמידתי, היא בת הנורא, והנורא יפה. הדלות כאן איננה נבדלת מן האבסולוטי במוכן זה שאם היא בכלל ברת אבחנה זה ממנו. הבנה כזו של הדלות בולטת לי כמו נס עקרוני גם על רקע נורמה מקומית, דווקא מתוך המצע הלשוני-רטורי האולטרה עשיר ומרובד של הספר. ובכן 'עשיר', אך כנגד הנורמה האם לא מוטב לומר מרובד, בדיוק כפי הצורך? ! אוסיף גם: חף מסגנון ונכון לסכן את שמו הטוב כמו פאזוליני ב **Uccellacci e uccellini** ניצים ואנקורים. נדמה לי שאפשר להדגים זאת בכל דף ודף, וכבר מעצם המוסיקליות הלשונית; החללים הקונכיתיים שהיא מייצרת מסביב לציר מחשבה זקוף כתורן.

רגע פורמלי נהדר של זה מתגלם בדרש על הסירוב לדרש שעושה יונתן עם הפסוקית "מיטה ושולחן וכסא ומנורה" - היפה ביותר במקרא, הוא כותב, ויש בה את החיטוב הזקוף והפרימיטיבי של וו החיבור ותו לא - כלכלת הנביא במלואה.